

UDK: 792 (091)

Kamola OCHILOVA,
QarMII tadqiqodchisi
E-mail: azamat.eralov.95@mail.ru

QarsMII dotsenti, PhD A.Eralov taqrizi asosida

MUSTAQILLIK YILLARIDA O‘ZBEKISTON TEATRLARINING XALQARO ALOQALARI MASALASI

Annotatsiya

Ushbu maqolada mustaqillik yillarida O‘zbekiston teatrlarining xalqaro aloqalari masalasi haqida so‘z boradi. Muallif ilmiy ma‘lumotlarga tayanib, mavjud adabiyotlar asosida mustaqillik yillarida O‘zbekiston teatrlarining xalqaro aloqalari bo‘yicha o‘ziga xos jihatlarini o‘rgangan va tahlil qilgan.

Kalit so‘zlar: Mustaqillik, O‘zbekiston, teatr, xalqaro aloqalar.

ВОПРОС МЕЖДУНАРОДНЫХ СВЯЗЕЙ ТЕАТРОВ УЗБЕКИСТАНА В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Аннотация

В данной статье рассматривается вопрос международных связей узбекских театров в годы независимости. Автор, опираясь на научные данные, на основе доступной литературы изучил и проанализировал конкретные аспекты международных связей театров Узбекистана в годы независимости.

Ключевые слова: Независимость, Узбекистан, театр, международные отношения.

THE ISSUE OF INTERNATIONAL RELATIONS OF UZBEKISTAN THEATERS DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE

Annotation

This article deals with the issue of international relations of Uzbek theaters during the years of independence. The author, relying on scientific data, studied and analyzed the specific aspects of the international relations of the theaters of Uzbekistan during the years of independence based on the available literature.

Key words: Independence, Uzbekistan, theater, international relations.

Kirish. Bugungi kunda o‘zbek teatrlarining jahon teatrlari bilan hamkorlikda rivojlanmoqda. Keyingi yillarda o‘zbek teatri namoyondalari Germaniya, Fransiya, Hindiston, AQSh, Belgiya, Misr kabi davlatlarda bo‘lgan nufuzli festivallarda qatnashdilar. O‘zbek rejissorlari va aktyorlarini boshqa mamlakatlarga taklif qilish ham odat tusini olgan. Qozog‘iston, Tojikiston, AQShdan kelgan rejissorlar teatrlarimiz sahnasidan spektakllar sahnalashtirmoqdalar. Ispaniyalik va amerikalik san‘at ustalari operalarda dirjorlik qilmoqdalar. O‘zbekistonlik rejissorlar esa Fransiya, AQSh, Izroil, Rossiya teatr sahnalarida o‘z sahna ko‘rinishlarini namoyish qilganlar. Bunga oid masalalar ko‘p bo‘lmasa-da ular ravnaq topib bormoqda natijalar esa bunday ijodiy aloqalarni samarali ekanidan dalolat beradi.

1993-yilgi “Navro‘z” festivali doirasi yanada kengaydi. Turkiya, Eron, Ozarbayjon, Tatariston va boshqa xorijiy davlatlardan kelgan teatr jamoalari 23 ta spektaklni ko‘rsatdilar. Ushbu festivalda besh yil ichida birinchi marotaba O‘zbekiston teatr san‘ati sha‘nini Berdah nomidagi Qoraqalpoq Davlat musiqali drama teatrlarining “Shahriyor” (K.Matmurotov asari. rejissyor J.Sultabayev) spektakli bilan himoya qildi[1].

Xalqaro aloqalarni rivojlantirishda O‘zbekiston Yoshlari teatrlarining faoliyati ibratli bo‘ldi. 1995-yil 4-sentabrda O‘zbekiston –Gruziya hukumatlari o‘rtasida fan, madaniyat va ijtimoiy sohalarida hamkorlik to‘g‘risidagi Bitimiga asosan 2000-yil 26-mart – 26-may kunlari bo‘lib o‘tgan “Xumo” yoshlar teatrlarining 2 – festivalida Gruziyaning Poti shahri V.Guniya nomidagi Davlat drama teatri jamoasi ham ishtirok etdi[2].

1997-yil Hamza nomidagi O‘zbek davlat akademik drama teatri 85 yillik ijodiy faoliyati davomida ilk bor

“Chimildiq” spektakli bilan Qohiraga safar qilgan bo‘lsa, “Qirmizi olma” spektakli bilan Istambulda xalqaro festivalda qatnashdilar[3].

Adabiyotlar tahlili. O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining 1998-yil 26-mart “O‘zbekiston teatr san‘atini rivojlantirish to‘g‘risida”gi Farmoni[4] san‘atkorlarni xorijiy mamlakatlarda o‘tkaziladigan qator xalqaro teatr festivallarda ishtirok etishlariga har tomonlama sharoit yaratdi. O‘zbekiston teatr ustalari xorij mamlakatlarida o‘tkazilgan xalqaro festivallarda, ko‘rik tanlovlarda muvaffaqiyatli ishtirok etib, milliy madaniyat yutuqlarini keng targ‘ib qilishda dasturamal bo‘ldi.

Ayni paytda Amir Temur nomi uzoq vaqt tilga olinmay yoki tarixda yovuz siymo sifatida ko‘rsatib kelingan tufayli Qarshi shahar “Eski machit” teatr-studiyasi 1999-yil aprel oyida Qirg‘iziston Respublikasining Bishkek shahrida o‘tkazilgan “Aytmatov va teatr” nomli xalqaro festivalda “Nayman ona nidosi” spektakli bilan qatnashib, gran-pri sovriniga sazovor bo‘ldi.

2000-yilning 27-martidan boshlab “Xalqaro teatr kuni” munosabati bilan har yili respublika teatr jamoalari rag‘batlantirib borildi. Shu yilning o‘zida “Yilning eng yaxshi spektakli” sovrini uchun drama, musiqali teatr va bolalar teatri yo‘nalishlari bo‘yicha g‘oliblar aniqlangan[5].

O‘zbekiston Yoshlari teatrlarining 2002-yilda Isroil davlatining Hayfa shahrida, Rossiyaning Rostov-Don shahrida, Germaniyaning Drezden shahrida uyushtirgan gastrollari bo‘lsa teatr arboblarning ijobiy bahosini oldi. O‘zbekiston Yoshlari teatri Rossiyaning Sankt-Peterburg shahrida 2003-yilning mart oyida o‘tkazilgan an‘anaviy Xalqaro festivalda “Xolstomer” spektakli bilan ishtirok etib,

mutaxassislar va tomoshabinlar tomonidan qizg'in kutib olindi.

Teatr sohasidagi halqaro hamkorlik masalalari 2004-yilda O'zbekiston Yoshlari teatri Sankt-Peterburgda o'tgan "Boltiqliq uyi" teatr festivalida Gotssining "Malikai Turondot" asari bilan muvaffaqiyatli qatnashdi. Yosh tomoshabinlar teatrida esa Italiyaning O'zbekistondagi elchixonasi va O'zbekistondagi Jahon tillari universiteti bilan hamkorlikda talabalar ijrosida nemis, rus, o'zbek tillarida "Pinokkio" spektakli namoyish etildi. Rejissor O.Salimov Muxtor Avezov nomidagi Qozog'iston teatrida Tog'ay Murodning "Ot kishnagan oqshomda" asarini sahnalashtirdi. Almatidagi Uyg'ur musiqali drama teatri Toshkentda Milliy teatr sahnasida "Anorxon" spektaklini namoyish etdi.

2006-yilda o'tkazilgan birinchi festivalda O'zbek Akademik drama teatri "Qirmizi olma" spektakli bilan ishtirok etdi. Ikkinchi marotaba bo'lib o'tgan bu festivalda respublika teatrlari nomidan Yusufjon qiziq Shakarjonov nomidagi Farg'ona viloyat musiqali drama teatri "Kampir topaymi, dadajon" nomli spektakl bilan ishtirok etib, festivalning ikkita nufuzli mukofotiga sazovor bo'ldi. O'zbekiston xalq artisti Yorqinoy Hatamova "Eng yaxshi roli ijrosi uchun", yosh aktyor Murod Xalilov "Eng yaxshi epizodik rol ijrosi uchun" nominatsiyalari bilan taqdirlandi.

Surxondarayo teatri "O'lding aziz bo'lding" (qayta nomlangan nomi "Qaysar cholning qiligi") spektakli bilan 2007-yilda Tojikiston Respublikasining Dushanbe shahrida o'tkazilgan "Navro'z-2007" akademik teatrlarining Xalqaro festivalida, 2008-yilning 10-20 oktabr kunlari Misr arab respublikasining Qohira shahrida bo'lib o'tgan XX – Xalqaro eksperimental teatrlar festivalida qatnashib, munosib o'rinlarni qo'lga kiritdi.

Tadqiqot metodologiyasi. O'zbek Milliy akademik drama teatrlarining Germaniya Federativ Respublikasi elchixonasi, Fridrix Nauman fondi homiyligida sahnalashtirilgan "Donishmand Natan" spektaklini 11-15-iyunda Termiz va Qarshi shaharlarida namoyib etishi, ijodiy uchrashuvlari katta ahamiyatga ega bo'ldi. Qozog'iston Respublikasining Almati shahrida 2008-yilning 2-6-sentabr kunlari o'tkazilgan Markaziy Osiyo mamlakatlarining II Xalqaro teatr san'ati festivalida Farg'ona viloyat teatri jamoasi "Kampir topaymi, dadajon?" (X.Xursandov) spektakli bilan qatnashib, o'zbek milliy teatr san'atini katta muvaffaqiyat bilan namoyish etdi[6].

2010-yilda Qozog'iston Respublikasining Olmaota shahrida bo'lib o'tgan Markaziy Osiyo davlatlarining Xalqaro teatrlar festivalida ishtirok etib, 3 o'rinni egalladi. O'zbekiston xalq artisti G.Ravshanova "Eng yaxshi ayol", Y.Mirqurbonov "Eng yaxshi erkak roli" nominatsiyalari g'olibi bo'ldilar[7].

2010-yildan teatrlarda davr bilan hamnafas yashayotgan, hayot sinovlarida toblangan fidoyi insonlar haqida hikoya qiluvchi asarlarni sahnalashtirish, yoshlarning ma'naviy dunyosini mustahkamlaydigan, oriyatini kuchaytiradigan, ibrat bo'ladigan zamonaviy qahramon obrazini yaratish dolzarb masalalardan biriga aylandi[8]. Bu borada teatrlarda amaliy ishlar qilindi. Ayniqsa, "O'zbekteatr" ijodiy-ishlab chiqarish birlashmasi va boshqa jamoat tashkilotlarining tashabbusi bilan 2011-yil may oyida "Seni kuylaymiz, zamondosh" O'zbekiston teatrlarining I-Respublika tanlovi bo'lib o'tdi[9]. Festivalga tayyorgarlik jarayonida dramaturglar tomonidan zamon qahramoni obrazi ko'rsatilgan qator yangi pyesalar yaratildi. Ular jumlasiga mamlakatda bo'layotgan bunyodkorlik ishlarini aks ettirgan "Ezgulik yo'lida" (SH.Rizayev asari), fidoyi meditsina xodimlari haqidagi "Oq xalatlilar farishtalar" (F.Bobojonova asari), yangi paxta navini ixtiro etgan yoshlarga bag'ishlangan "Bahor shamoli" (N.Abbosxon asari), oddiy zavod ishchilari

hayoti yoritilgan "Boshqacha odamlar" (O.Xakimov, S.Odilov asari) kabi dramatik asarlarni kiritish mumkin[10].

Yuqorida keltirilgan ko'rik tanlovning 2013-yilgi II-Respublika bosqichiga jami teatrlaridan 30 dan ortiq sahna asarlari tavsiya qilingan. Ular orasidan 15 ta asar tanlab olingan. Ushbu sahna asarlarida jamiyatning turli ijtimoiy tabaqasiga mansub shaxslarning hayoti zamon qahramonlari obrazlari sifatida tanlangan. Jumladan, zamonaviy ayol qiyofasini yaratishga ham alohida ahamiyat qaratildi. Shunday asarlar sirasiga Qo'chqor Norqobilning «Quyoshni sen uyg'otasan» nomli spektaklini kiritish mumkin[11].

Tahlil va natijalar. 2014-yilda respublika teatr ijodkorlarining xalqaro tanlov va festivallardagi ishtiroki kengaygan. Masalan, Koreya Respublikasining Seul shahrida o'tkazilgan ASSITEJ-2014 Osiyo uchrashuvlari festivalida O'zbekiston Yoshlari teatri jamoasi o'zining "Ozornik" ("Shum bola") spektakli bilan qatnashib, tanlov hay'ati va tomoshabinlarda ijobiy taassurot uyg'otgan[12]. Bundan tashqari, Turkmaniston Respublikasining Ashxobod shahrida bo'lib o'tgan "Teatr san'ati – baxtli zamonda" ("Teatralnoye iskusstvo v epoxe schasty") deb nomlangan II Xalqaro teatrlar festivalida Berdaq nomidagi musiqali drama teatri jamoasi "Eng suluv kelinchak" (S.Balg'abayev asari) bilan ishtirok etgan[13].

O'zbekiston teatrlarining ko'rik – festivali 2011-yildan beri o'tkazib kelinib, zamon qahramonlarini sahnaga olib chiqishda yaxshi bir an'anib qolgan bo'lib, bu festival o'z ishini davom ettirib bordi. Har ikki yilda tashkil etiladigan mazkur festival 2017-yilga qadar 40 ga yaqin spektakllarni tomoshabinlarga taqdim etdi.

O'zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan hamkorlik aloqalarini yanada chuqurlashtirish borasidagi tadbirlari qatorida 2018-yilda Qozog'istonda O'zbekiston yili nishonlanishi bo'ldi. Qozog'istonda "2018-yil – O'zbekiston yili" dasturi munosabati bilan madaniyat, san'at, adabiyot sohaslarida bajarilishi rejalashtirilayotgan bir qator madaniy - ma'rifiy tadbirlar, xayrli ishlar haqida ham to'xtalib o'tish o'rinli. 2018-yilning birinchi choragida Ostona shahrida Ostona shahrida o'zbek hunarmandchi-ligining 400 dan ortiq mahsulotini aks ettirgan ko'rgazma namoyish etildi[14].

O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, O'zbekiston teatr arboblari uyushmasi hamda keng jamoatchilik ishtirokida 2019-yil 10-15-iyun kunlari Nukus shahrida "Seni kuylaymiz, zamondosh!" O'zbekiston teatrlarining V Respublika ko'rik – festivali katta bayram sifatida o'tkazildi[15]. Bu festival ham bugungi serqirra, tezkor hayotdan andoza olgan spektakllarga boy bo'ldi.

2019-yil 5-yanvarda "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora – tadbirlar to'g'risida"gi PF-5611-son Farmoni ijrosi yuzasidan Qashqadaryo viloyati hokimligi va madaniyat boshqarmasi tomonidan bir qator ishlar amalga oshirildi. Rossiyaning Samara viloyati "U-RA" turizm va madaniy dam olish markazi taklifiga inoan Xalqaro Etnografik tarixiy mavzudagi "Rus Epoxi obyedineniya" festivali doirasida ushbu markaz va Qashqadaryo viloyati hokimi Z.Ro'ziyev o'rtasida muzeylar va turizmni rivojlantirish masalalarida o'zaro Memorandum imzolandi.

Umuman, yangi O'zbekiston sharoitida teatr san'ati sohasida ijodiy yutuqlar qo'lga kiritilganligini alohida ta'kidlash lozim. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 26-maydagi "Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-600 son Farmoni o'zbek milliy san'atini jahon maydoniga olib chiqishda, jahon teatr san'atidagi noyob durdona asarlarni mahalliy teatrlari sahnalarida namoyish etish uchun qulay imkoniyat yaratganligini alohida ta'kidlash lozim.

Bu soha mutaxassisligidagi taxsil olayotgan talabalar orasidagi ham muhim ahamiyat kasb etdi.

Xulosalar. Xulosa qilib aytganda, yangi tarixiy sharoitda teatr san'ati zimmasiga yuklangan mustaqillik g'oyasini omma orasida targ'ib qilish, ajdodlar yaratgan ma'naviy merosning, o'ziga xos noyob madaniyatining vorisi

ekanligini anglashga yordam berish, ushbu boylikni asrash va umuminsoniy qadriyatlar, jahon taraqqiyoti yutuqlari asosida ko'paytirishga ko'maklashish, yosh avlodni munosib, qat'iy iroda va e'tiqodga ega kishilar qilib tarbiyalash kabi vazifalarni bajarishda Madaniyat vazirligi va teatrlar ijodiy jamoalari samarali mehnat qildilar.

ADABIYOTLAR

1. Фиолетова Н. Ашгабат встречает друзей // Народное слово. 1993 года, 27 марта.
2. O'zMA M-38, ro'yhat – 1, yig'ma jild – 156, 147 - varaq.
3. San'atshunoslik fanlari doktori, UzDSMI professori Muxabbat To'laxo'jayeva bilan qilingan suhbatdan. Suhbat 2016 yil 29 yanvarda yozib olingan.
4. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining 1998 yil 26 martdagi PF-1980-sonli "O'zbekiston teatr san'atini rivojlantirish to'g'risida"gi Farmoni. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1998-y., 4-son, 61-modda.
5. 27 mart – Xalqaro teatr kuni // Teatr. – 2000. – №2. – B. 4.
6. Sayfullayev N. Mustaqillik davri O'zbekiston teatr san'ati tarixi. Tarix fanlari doktorlik dissertatsiyasi. –T., 2022. – B.114.
7. Tursunov T. Sahna va zamon. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2007. – 336 bet.
8. Choriyeva D. "O'zbekistonda madaniyat sohasi boshqaruv tizimi tarixi (Madaniyat vazirligi faoliyati misolida, 1991-2016 yy.)". Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktorlik diss... –T., -B.103.
9. "Seni kuylaymiz, zamondosh!" O'zbekiston teatrlarining respublika tanlovi 2011 yildan boshlab har ikki yilda bir marta o'tkaziladi.
10. Fazilova M. Dramaturgiyada zamondosh qahramon obrazi // Sharq yulduzi. – 2015. – №2. – B. 166.
11. Asar 2015-yilda rejissor V.Umarov tomonidan O'zbek Milliy akademik drama teatrida sahnalashtirilgan.
12. Choriyeva D. "O'zbekistonda madaniyat sohasi boshqaruv tizimi tarixi (Madaniyat vazirligi faoliyati misolida, 1991-2016 yy.)". Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktorlik diss... –T., -B.107.
13. Umarov V. Mavsumdan so'ng. Sarhisob rukni // Teatr. – 2015. – №1. – B. 2-3.
14. Sayfullayev D. O'zbekiston Respublikasi madaniy diplomatiyasining shakllanishi va rivojlanishi tarixi (1991-2019). ... – 136 bet.
15. Seni kuylaymiz, zamondosh // Teatr adabiy-badiiy, axborot - reklama jurnali. 2019/3. – 2 bet.